

Mens en Wereld

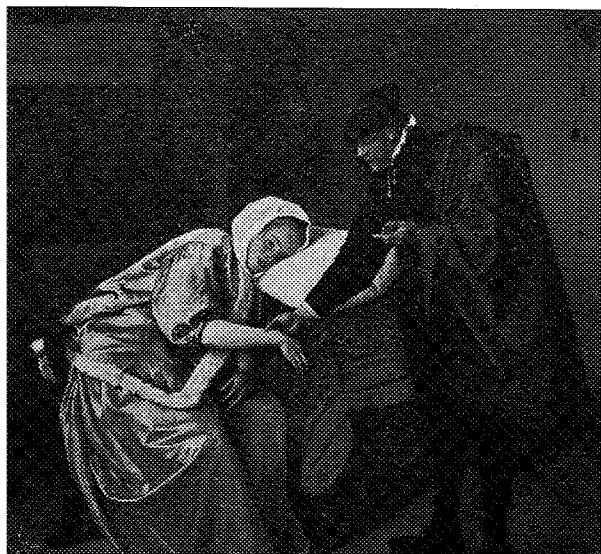
VERLEDEN KEER heb ik het H.V. vergeleken met de Bijenkorf, het grote warenhuis, waar haast alles te koop is en waar van alles te zien en te beleven is. De zaak, waar de klant koning is. Niet altijd en onder alle omstandigheden weliswaar, maar waar hij toch een zeker recht heeft om met enige behoedzaamheid en kennis van zaken benaderd te worden. Wat het H.V. betreft, al lijkt het niet altijd zo: er wordt, evenals in de best georganiseerde bedrijven, weinig aan het toeval overgelaten. Ieder die een bepaalde functie op zich wil nemen, krijgt een, bij die functie behorende instructie thuisgestuurd, die hij moet bestuderen, voor hij 'in het water springt'. Zo zijn er instructies voor bejaarden-, zieken- en contactbezoek, terwijl de geestelijke verzorging vanzelfsprekend een nog dieper gaande begeleiding nodig heeft. Het is goed, dat dit zo is en het is, dunkt me, wel nuttig om het eens op te schrijven. Ik heb dit maar even als inleiding gebruikt om u te vertellen, hoe ik kort geleden de gelegenheid had, om de ziekenbezoek-instructie aan de werkelijkheid te toetsen.

Ik zat in het ziekenhuis aan het bed van een van mijn dochters. We zeiden niet veel, een enkele opmerking over wat er thuis gebeurde, alles heel rustig. Plotseling hoorden we het allebei: twee bedden verder werd er aan één stuk door over eten gepraat: 'Ja, ik zeg altijd maar, een stukkie vlees hoort erbij. Zondag had ik karbonaden en maandag heb ik lappen genomen. Geen dure, hoor, van f 2.98 het pond, weet je wel...' We keken elkaar aan en we begonnen tegelijk te grinniken. Het arme kind, dat de dag tevoren een blindedarmoperatie had ondergaan, kon nog niet echt lachen en beet in het laken. Verderop werd de groente nu even grondig doorgenomen. Een restje andijvie en dan een kropje sla erbij; nam je dan ook nog komkommer, dan was het teveel.

De patiënte, dat zag ik door een kier van het gordijn, rolde haast uit bed van de spanning en dronk de bezoekster de karbonade en de krop-sla haast van de lippen.

Ineens begreep ik het: de bezoekster was de vrouw, die voor het gezin van de patiënte zorgde. En ofschoon al die menu's met toebehoren me nog op m'n lachspieren werken als ik eraan denk, werd ik er toch even stil van. Dat is, wat de instructie bedoelt met: 'je verplaatsen in de toestand van de patiënt' en 'de zorgen om het achtergelaten gezin'.

Gek, dat zoiets door een kliek andijvie en een pond lapjes pas recht tot je doordringt.

Vreemde verdediging

VAN BEVRIENDE zijde werd mij toegestuurd een exemplaar van **De open deur**, van 11 juni 1965, waarin ds. Buskes — in de rubriek **Hoe zullen wij het redden** — ingaat op het gesprokene op het congres van het H.V. Zijn beschouwing laten wij volgen:

In april kwamen de humanisten in Utrecht bijeen: het tweejaarlijks congres van het Humanistisch Verbond.

Heel veel werd er over de godsdienst gesproken: een afgedane zaak. De wetenschappelijke ontwikkeling en de mindere waarde van de traditie betekenen een groot functie-verlies voor de godsdienst. God wordt langzamerhand een 'displaced person'. Franklin beroofde hem van zijn bliksem, de moderne astronomie berooft hem van zijn woning.

De laatste spreker had het over de onzekerheid en de verwarring van onze tijd. Hij kwam tot de slotsom, dat wij het zonder illusies met deze wereld zullen moeten doen. Tot die illusies behoort dan uit de aard der zaak het geloof in God. Het absurde is het enige, waarmee wij te maken hebben. Maar de zinloosheid kunnen wij overwinnen door het scheppend werk en antwoorden kunnen wij vinden in de medemenselijkheid.

Dr. Bonger is niet de eerste humanist, die zo spreekt. Hij zal zeker ook niet de laatste zijn. Ik herlees zijn woorden: het absurde het enige, waarmee wij te maken hebben, de zinloosheid overwinnen door het scheppend werk en antwoorden vinden in de medemenselijkheid.

Ik lach er niet om. Ik begrijp heel goed, dat ik, als ik niet in God geloofde en toch geen cynicus of scepticus wilde worden, precies zo zou spreken. Ik weet ook heel goed, hoe velen, die niet in God geloven en toch geen cynici en sceptici willen worden, in deze richting met inzet van alles een ja tegen het leven proberen uit te spreken en dan iets minder vlot dan de pater van Wim Sonneveld. Ik zou er veeleer om kunnen huilen.

Omdat ik het er niet mee red. Omdat ik na alles wat ik in eigen leven en in de wereld heb meegemaakt niet meer geloof, dat ik mij op de wijze van de baron van Münchhausen aan eigen haren uit het moeras kan trekken. Ik wil mijn best wel doen en ik doe mijn best ook wel, maar als ik de zinloosheid van het leven overwinnen moet met mijn scheppend werk en antwoord op de laatste levensvragen — schuld, ziekte, dood, eenzaamheid en nog veel meer — vinden moet in mijn medemenselijkheid, dan weet ik het niet meer. Ik ben ook maar een heel zwak en sterfelijk mens.

Als ik mijn geloof in God kwijt raakte zou ik het waarschijnlijk niet opbrengen, humanist te worden, met twee wereldoorlogen achter mij en het boek van prof. Presser voor mij op tafel. In bepaald opzicht ben ik dankbaar, dat er zijn, die het wel opbrengen, al doen zij mij inderdaad denken aan de baron van Münchhausen. Maar ik weet in elk geval met dit absurde bestaan, de zinloosheid van het leven en de laatste levensvragen geen weg zonder mijn geloof in Jezus Christus, die in deze gesloten en absurde wereld een gat heeft geslagen. Scheppend werk en medemenselijkheid. Stellig, al moeten wij wat voorzichtig zijn met deze grote woorden, willen we ons niet aan... illusies overgeven. Maar er is plaats voor. Maar voor mij dan toch alleen door Hem, die het schrikbewind van de oude wereldorde, dit absurde en zinloze bestaan te niet heeft gedaan.

Ik geloof in Jezus Christus, die leeft en wiens rijk geen einde zal hebben. Jammer, dat zoveel denken, dat dit geloof een illusie is. Jammer ook, dat zovele christenen door hun leven aanleiding geven om zo te denken.

Het moet mij van het hart, dat ik deze soort verdediging van het christelijk geloof toch wel vreemd vind omdat dit soort verdediging, in het debat of in het gesprek zo veelvuldig — zij het minder vaak dan vroeger — voorkomt, vind ik het de moeite waard om er op in te gaan.

Ik laat buiten beschouwing de spijtig cynische opmerking van Buskes, die b.v. tot uiting komt in het zinnetje 'Heel veel werd er over de godsdienst gesproken: een afgedane zaak...'. De godsdienst is geen afgedane zaak in het algemeen maar voor de humanist natuurlijk wel, anders was hij geen humanist. Dat lijkt me nogal duidelijk en dat de godsdienst voor een groeiend aantal mensen een afgedane zaak is is ook duidelijk aantoonbaar. De nauw verholten spijt is wel begrijpelijk maar doet onaangenaam aan. Ik hoor er iets in van jullie humanisten willen niet geloven, en over dit voluntarisme zijn we wel heen in de twintigste eeuw, dacht ik.

Maar waar het mij omgaat is dit. Buskes schrijft: '...Omdat ik het er niet mee red. Omdat ik na alles wat ik in eigen leven en in de wereld heb meegemaakt niet meer geloof, dat ik mij op de wijze van de baron van Münchhausen aan eigen haren uit het moeras kan trekken...' En dan spreek ik nu van een vreemde verdediging. Nee, als Buskes de

(Zie verder pag. 6)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 15 – 24 juli 1965**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

MAG IK DIT commentaartje even voor u uit De Groene overschrijven?

*'Op haar achttiende verjaardag is Lucy Baines Johnson, een dochtertje van de president, opgenomen in de r.-k. kerk en ten dien einde voor de tweede maal gedoopt of-
tewel Christin geworden. Ze was namelijk als baby al gedoopt en kwam toen in de Episcopale kerk. De geestelijkheid van laatstgenoemde kerk is dan ook danig gebelgd - een van de bisschoppen drukte het zo uit: 'de herhaling van de doop had geen enkele sacramentele betekenis meer en was dus een soort heiligschennis.'*
Het kwam ons allemaal bijzonder bekend voor.

DE AMSTERDAMSE POLITIE laat geen gelegenheid voorbijgaan zichzelf, en daarmee de hoofdstad, in diskrediet te brengen. Hierover een stem uit de concurrerende havenstad, de stem namelijk van de N.R.C., die schrijft:

'Het optreden van de Amsterdamse politie heeft opnieuw vragen opgeroepen, ditmaal ook bij afgevaardigden in vertegenwoordigende lichamen. Het liberale raadslid Grujters richtte zich tot het Amsterdamse college van B. en W. en de socialistische fractieleider Nederhorst stelde schriftelijke vragen aan de minister-president en de minister van binnenlandse zaken over de weinig zachtzinnige wijze waarop de hoofdstedelijke politie een groep studenten tegemoet is getreden. De studenten wilden uit onbehagen over de verlating van prinses Beatrix bloemen leggen bij het Nationaal monument op de Dam.

Het is niet voor het eerst dat de Amsterdamse politie op deze wijze de aandacht op zich heeft gevestigd. Het is evenmin voor het eerst dat een bevelvoerend Amsterdams politieofficier de indruk heeft gewekt liever voor eigen rechter te willen spelen dan zich te houden aan de algemeen gangbare regels. In dit geval liet een hoofdinspecteur, gevraagd naar de grond van het politieoptreden, zich ontvallen, dat de betogers hoe dan ook, 'ook al had hij geen poot om op te staan', zouden zijn weggeschopt, omdat hij dit soort demonstraties onduelbaar achtte. Deze uitslatingen zijn natuurlijk wel erg verhelderend voor de mentaliteit bij bepaalde Amsterdamse politieambtenaren, erg gezond zijn ze niet.'
Het wordt allemaal onderzocht, natuurlijk, maar ik geef u op een briefje, dat hoofdinspecteur De Leeuw er geen nadeel van zal hebben, zo lang hij door zijn hoofdcommissaris en zelfs door zijn

burgemeester wordt gedekt. Er zal wel eens een minister aan te pas moeten komen, wil er in Amsterdam iets veranderen. Tot zo lang passen op de auto's van de hoofdstedelijke politie bordjes met een waarschuwend tekst: 'Wacht u voor de agent; hij is vals.'

OP GROND VAN een onjuist bericht in (u raadt het al) De Telegraaf, dat quizmaster Joop van Tijn zou zijn gearresteerd, op heterdaad betrapt bij het plakken van anti-Claus-leuzen (hij was bij die plakkerij alleen als verslaggever aanwezig, omdat hij een tip gekregen had), ontving hij het bij zulke gelegenheden voor een bepaald soort Nederlanders langzamerhand typerende slag protesten in de vorm van anonieme brieven en telefoontjes, waarin kreten als 'Was je gore smoelwerk eens een keer goed', vele malen het gebruikelijke 'Vuile rotjood' en eenmaal 'Wat goochem van je om een Christennaam te kiezen'. 'Kennelijk iemand', schrijft Van Tijn in Vrij Nederland, 'die vond, dat ik behalve mijn gore smoel ook nog de naam Cohen moest dragen. Sommige mensen zijn nooit tevreden.' Zou het toeval zijn dat dergelijke anonieme protesten altijd het gevolg zijn van, juiste of onjuiste, publikaties in een bepaald soort bladen?

HET HOOFDBESTUUR van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst heeft met de kleinst mogelijke meerderheid besloten, dat 'de pil', het tabletje dat ongewenste zwangerschap voorkomt, alleen op recept van de huisarts verkrijgbaar zal zijn. De medische medewerker van De Groene vindt dat een onaanvaardbare betutteling van andermans liefdeleven. De Nieuwe Linie daarentegen acht deze controle wel verantwoord. De discussie over dat besluit zal dus nog wel even voortduren; het is in ieder geval nog maar voorlopig. Wat wel duidelijk is, is, dat de voorlichting over de mogelijkheden tot voorkoming van zwangerschap tot dusver in ons land in onaanvaardbare mate wordt geremd. In de Haagse Post lees ik, dat er in Nederland volgens zeer voorzichtige schatting per jaar 60.000 gevallen van abortus voorkomen, een zeer voorzichtige schatting, omdat het merendeel van deze gevallen nog steeds in het diepste geheim moet worden gepleegd. Abortus is, op een doodenkele uitzondering na, bij de wet verboden, en wordt dus verricht door ondeskundigen. 'Ook nu nog gebruiken aborteurs breinaalden, baleinen,

fietspompen of injecties met zeepoplossing, die wel resultaat hebben, maar die vaak de grootste schade aanrichten tot steriliteit en dood toe.' Zou het niet op de weg van onze o zo christelijke overheid liggen dit soort ellende te voorkomen door een soepeler wetgeving en (vooral!) door het toestaan van verantwoorde voorlichting op het gebied der anticonceptiva?

EEN HAAGSE LEZER stuurt mij een knipsel uit The Times, dat melding maakt van een in Tokyo blijkbaar hand over hand toenemende gewoonte zich onder de hoede van hypnotiseurs te stellen. Schooljongens wendden zich tot daartoe opgerichte instituten ten einde zich onder hypnose het lesje te laten inprenten, dat ze de volgende dag moeten kennen, zakenlieden laten zich op deze wijze ontspannen na een vermoeiende en vooral mentaal inspannende dagtaak. Allen gebruiken het argument, dat hypnose de spanningen van het moderne leven vermindert. Een vrouw verklaarde, dat hypnose van haar twee opstandige zoontjes prettige en ordelijke kinderen had gemaakt. Complete verenigingen en instituten houden zich met deze activiteiten bezig, die mij wel een beetje doen denken aan Huxleys Brave New World. Zij hebben een dergelijke omvang aangenomen, dat de autoriteiten maatregelen overwegen. Maar welke? Sommigen zien overeenkomsten met de traditie van zen en yoga, ofschoon men daarbij zichzelf in trance brengt, anderen (onder wie de hypnotiseurs zelf) zijn er nog lang niet van overtuigd, dat deze herhaalde beïnvloeding op den duur zonder schadelijke effecten zal blijven.

'HET WORDT ONS niet gemakkelijk gemaakt, begrip op te brengen voor de ontwikkelingen in Zuid-Afrika', schrijft het Algemeen Handelsblad. 'Nu weer heeft een journalist in Durban beperkte bewegingsvrijheid gekregen, omdat hij dingen schreef die de overheid onwelgevallig waren. Gedurende

vijf jaar zal hij zijn woonplaats niet mogen verlaten. Dertien uur per dag moet hij binnenshuis verblijven. Niet zo'n zware straf naar Zuidafrikaanse begrippen, maar de zonde was er dan ook naar. Zijn vergrijp is geweest, dat hij in een drietal artikelen in zijn krant (die bij verschijning van het laatste artikel in beslag werd genomen) verslag heeft gedaan van wan-toestanden in Zuidafrikaanse gevangenissen. Hij kan erover oordelen, want hij heeft er zelf drie jaar doorgebracht op beschuldiging een aanslag te hebben voorbereid. Zijn verslag doet ons denken aan de terreurmethode in concentratiekampen: slaag met stokken en riemen, urenlang naakt buiten staan, maandenlange eenzame opsluiting etc. (...) De eeuwen door hebben totalitaire systemen hun heil gezocht in kneveling van de vrijheid van het woord, en van hen die deze vrijheid verdedigen. In Zuid-Afrika is het helaas weinig anders. Over het voor en tegen van de apartheidssleer kan men, gelijk de ervaring leert, van mening verschillen. Over de wijze waarop deze leer in de praktijk wordt gebracht, nauwelijks.'

HOEZEER DE INVLOED van de godsdienst op het maatschappelijk leven afneemt, ook naar het oordeel van een grote meerderheid in ons volk, bleek uit een opinieonderzoek door het NIPO, gepubliceerd in de Haagsche Courant: 'Eenenzestig procent van een groep door het NIPO ondervraagde Nederlanders vindt dat de invloed van de godsdienst op het leven in ons land afneemt. Tien procent zei dat het toeneemt, veertien procent vindt dat het gelijk blijft en een zelfde percentage mensen had geen oordeel. Een zelfde onderzoek werd onlangs door Gallup in de Verenigde Staten verricht en daarbij bleek dat belangrijk meer Amerikanen (nl. 33 procent) dan Nederlanders (10 procent) vinden, dat de invloed van de godsdienst toeneemt. In de V.S. vond 45 procent dat die invloed afneemt.'

*In schem'rig groen stukje van de oceaan
Zweeft als een schim het zeedier, transparant:
Zich zelf vergetend, ziet door glazen wand
De menschengeest 't ontzaglijke wonder aan,*

*Hoe 't zieltje, dat in elk trillend orgaan,
Teer van doorschijnendheid, onzichtbaar brandt,
'T vreemd, glazen vogeltje zijn fijn als kant
Geweven vleugeltje golvend doet slaan.*

*Zoo drijft mijn vers in mij, zelf deel van God;
En iets, dat met verstand en weten spot,
Verbergt zich in kunst'ge doorschijnendheid;*

*En wie het leest, voelt, voor één oogenblik
Verplaatst buiten de grenzen van zijn Ik,
Trillen 't mysterie van zijn eeuwigheid.*

Adwaita (J. A. Dèr Mouw)

Uit: Brahman. Uitg. W. Versluys, Amsterdam 1919.

Gedachten bij een tentoonstelling over bezetting en bevrijding

TER GELEGENHEID van de bevrijdingsherdenking 1965 was er in de Expohal in Hilversum een tentoonstelling over de bezetting en bevrijding die een bezoek ten volle waard was. Het eerste deel toonde beelden van oorlog en bezetting, in het tweede hadden kinderen de vreugde over de bevrijding tot uitdrukking gebracht in tekeningen en andere werkstukken. Dood en verschrikking van het verleden aan de ene kant, vreugde en blijheid van het nu aan de andere. De kinderen weten gelukkig alleen van het laatste.

Maar wat gaat er om in de mens, die zo'n tentoonstelling bekijkt en die oud genoeg is om duidelijke herinneringen te hebben aan de donkere tijd, die in beeld was gebracht en die nog zoveel donkerder is geweest dan hij tijdens de oorlog heeft geweten of kunnen vermoeden. Dat is eigenlijk helemaal niet onder woorden te brengen. Ik wil dan ook slechts enkele gedachten noteren, die misschien voor ieder weer anders zijn. Niet zóveel anders, waarschijnlijk. Twintig jaar is het geleden, dat wij in uitzinnige vreugde de bevrijding vierden. Een vreugde, die geen enkele bevrijdingsherdenking meer kan oproepen. Gelukkig, want zo'n vreugde is alleen mogelijk tegen de achtergrond van het onvoorstelbare leed, dat oorlog en bezetting meebrachten. Men moet zéér onvrij zijn geweest om met zoveel enthousiasme het vrijzijn te kunnen vieren. Laten we hopen dat er van zo'n onvrijheid nooit meer sprake zal zijn.

Toch was die vreugde niet voor allen. Er waren onder ons, die te veel verloren hadden om nog echt blij te kunnen zijn. Er waren er ook, die geen vreugde konden voelen, omdat voor hen een nederlaag betekende wat voor anderen een bevrijding was. Het waren deze tegenstellingen, die mij het meest frappeerden: de tegenstellingen tussen de mens, die door anderer schuld het diepste leed kreeg te dragen, en de ander, die zo'n zware schuld op zich laadde door wat hij onschuldigen deed lijden.

Ik noteerde de volgende regels, die duidelijk de mentaliteit weergeven van de machtsmens, die met wellust zijn medemens vertrapte.

*Een grote laars, een plumpe voet,
een barse mond, een hand vol bloed,
een worm, wanneer er één beveelt,
een leugentong, een huid van eelt,
een vechtmachine die arisch is,
dat is het ras waar Duitsland trots op is.*

'Een worm, wanneer er één beveelt', ja. Kruiwend voor de machtigen, want 'Befehl ist Befehl'. Trappend naar de weerlozen, op wie de haat straffeloos kan worden afgereageerd. Ik zie nog voor me de afbeelding van twee vrouwen. De ene met ingevallen wangen en holle ogen, in radeloosheid opblikkend naar de ander. Die ander weldoer, zonder erbarmen, een niet te miskennen triomf in de ogen en in het lachje om de mond. Een gevangene met haar bewaakster.

Hoe is dat mogelijk? Is deze kampbewaakster, van wie zo duidelijk geen enkel mededogen te verwachten is, misschien zelf zó vernederd geweest, dat macht over een andere vrouw haar nu deze genoegdoening verschaft? Dan heeft zij haar slechte ervaring wel erg negatief verwerkt; haar behoefte aan wraak heeft haar geschikt gemaakt voor de mensonterende functie die ze nu vervult. Met zoveel anderen greep zij de kans, die haar geboden werd, om weerlozen te kwellen en daardoor de eigen vernedering uit te wissen. Wat is er fout aan onze samenleving, dat zoveel haat zich kan opzamelelen in de mens?

Als de duitse nederlaag komt, is het weer hùn beurt om vernederd te worden. De rücksichts-

lose hater moet deze kans altijd op de koop mee nemen. Wie zich wreekt, stelt zichzelf ook weer aan wraak bloot. Het is een vicieuze cirkel, waar we nooit uitkomen als we de oorzaken niet weten op te sporen en daar wat aan gaan doen.

WIJ VINDEN het onvoorstelbaar, dat twee vrouwen die elkaar niet kennen, zó tegenover elkaar staan. Maar die onvoorstelbaarheid zit eigenlijk alleen in de monsterlijke afmeting er van. Want kennen wij niet allemaal triomf en een tikje 'Schadenfreude', als wij zelf de overwinning behalen? In het klein natuurlijk. Maar is dat essentieel zoveel anders?

Wat het beeld van die twee vrouwen vooral zo afschuwwekkend maakt, is de haat die er uit spreekt en welke uitgeleefd wordt op wie hem toevallig treft, zonder aanzien des persoons. De onschuldige gevangene heeft de ander immers niets misdaan. Dat is erger dan bloedwraak, erger dan oog om oog en tand om tand. Het is een terugval tot een barbaarendom, dat we niet meer kunnen invoelen.

En toch, is dat wel zo? Antisemitisme en negerhaat zijn nog lang niet overwonnen. En wat zijn ze anders dan haat tegen mensen zonder aanzien des persoons? Men kan zelfs antisemit zijn zonder ooit een jood te hebben ontmoet. Als we genoeg haat in ons hebben, die een uitweg zoekt, dan is het niet moeilijk een zondebok te vinden, waaraan we onze eigen fouten en tekortkomingen kunnen ophangen. Merkwaardig genoeg is een leer, die de naastenliefde predikt, in hoge mate medeschuldig aan deze zondebokvorming. Zij heeft ons aan de joodse zondebok geholpen, bij heilig decreet. En zelfs in 1964 heeft het concilie in Rome nog geen afstand kunnen doen van die welbeproefde zondebok, al begint het er eindelijk een beetje te dagen. Nog altijd is het heilig decreet van kracht, waarbij als absolute waarheid geldt, dat de joden de christelijke heiland hebben vermoord, die zelf jood was. Twintig jaar na een oorlog, waarin aan joden zo'n onmenselijk onrecht is aangedaan, heeft men in Rome nog niet de moed gevonden iets van dat onrecht te herstellen door die 'waarheid' ongeldig te verklaren. Bij een nieuw heilig decreet! De kerk spoort aan tot schuld belijden, maar gaat daarin niet voor.

Niet dat enig decreet ooit eeuwige en absolute waarheden zou kunnen bevatten, gelukkig niet. Maar er gaat nog altijd een machtige invloed van uit, zolang de gehoorzame schapen van de kudde nog onvoorwaardelijk geloven in afgekondigde 'eeuwige' waarheden. In Rome wordt uitgemaakt wat geloofd moet worden en bevel is bevel. Gehoorzamen onthefte de mens van de eigen verantwoordelijkheid en verschaft een illusie van veiligheid. Dat maakt gehoorzamen zo aantrekkelijk voor wie de volwassenheid niet aandurft.

Zolang de mens niet in staat is zelf de verantwoordelijkheid voor zijn daden te dragen, zal hij een zondebok nodig hebben. Natuurlijk is zo'n zondebok altijd van minder gehalte dan hij zelf! Lijden wij niet tòch aan dezelfde groothedswaan als de Edelgermanen en de Ku Kux Klanners? In het klein dan natuurlijk. Maar is dat essentieel anders?

Wat de oorlog vooral tot zo'n verschrikking maakte, was deze mentaliteit, die ook nu nog bestaat en die meteen weer losbreekt zodra de remmen los zijn, zoals dat in een oorlog het geval is.

NOG EEN ANDERE tegenstelling heeft me getroffen: die tussen de jeugd die alleen van bevrijding weet, en de ouderen, die het meemaakten.

'Wie is dat mam?', vroeg een klein meisje aan haar moeder, 'wat heeft die man gedaan?' Wat moet zo'n moeder antwoorden, als die man de kampbeul van Bergen-Belsen was? Als de ouderen het al niet kunnen vatten, hoe zou dan een kind er iets van kunnen begrijpen?

Maar dat was het toch eigenlijk niet. Ik bedoel dat de kinderen zo schuldeloos zijn aan dit alles. De kinderen en ook de jonge ouders, die toen nog kind waren. Tussen die jongeren en ons is een kloof doordat zij niets met deze oorlog te maken hadden.

Wij, ouderen, maakten het mee. De beelden op deze tentoonstelling roepen een schuldbesef op. Alleen al omdat wij er bij waren. Al waren wij niet schuldig aan het uitbreken van de oorlog, wat deden wij om het vele leed te verzachten en het onrecht enigszins te herstellen? Sommigen van ons deden veel, de meesten weinig of niets, een deel steunde de vijand en daarmee het onrecht. Bij elke herdenking worden wij daaraan weer herinnerd.

Hoe staat het met ons schuldbesef? Kennen zij schuldbesef, die in de oorlog 'fout' waren en te laat begrepen welke noodlottige fout zij hadden begaan? Sommigen wel, anderen houden vast aan hun gelijk, al is het niet openlijk, en voelen eerder wrok dan schuld. En dàar schuilt het gevaar. Want wrok is er altijd op gericht het eigen ik, dat zich te kort gedaan voelt, te dienen. Wrok voedt haat, die op een geschikt moment wacht om weer los te breken. Bij deze mentaliteit past Hitlers leuze: 'Wir kapitulieren nie'. Ook niet als het leven of het geluk van anderen op het spel staan, want die tellen niet mee. En zij die deze leuze aanhangen, zijn fanatiek overtuigd van eigen gelijk.

Zolang de mensen niet in staat zijn zichzelf te bevrijden van deze mentaliteit, die blind is voor eigen fouten en tekortkomingen welke op anderen worden geprojecteerd, is er van werkelijke bevrijding geen sprake. Want werkelijke bevrijding begint van binnen uit.

A. T.

H.V. meer betrokken bij radio en T.V.-bestel?

WEINIG VRAAGSTUKKEN beroeren ons volk zo zeer als de vraagstukken, die met het omroepbestel samenhangen. Dat is begrijpelijk, want de omroep is de stem van het volk in de ether, zoals het parlement de stem van het volk in de politiek is. Wij zijn gewend geraakt aan het beginsel van de evenredige vertegenwoordiging. In de vertegenwoordigende lichamen kan elke groep overeenkomstig haar aanhang invloed verkrijgen. Maar hoe moet dat nu in de ether? Eenzelfde pijnlijk nauwkeurige evenredigheid als in de politiek heeft men in de ether niet verwezenlijkt. Toch wordt de schaarse beschikbare zendtijd verdeeld op een wijze die in verwijderd verband staat tot de aanhang van elk der omroeporganisaties.

Twee grote vragen blijven onopgelost. Hoe moet het nu met nieuwe stromingen? Hoe kunnen die zendtijd krijgen, als een objectieve verdeelsleutel ontbreekt?

En verder: kan ooit de stem van Nederland worden gehoord als het omroepbestel in hoofdzaak gedragen wordt door de bestaande omroeporganisaties? Moet er in de ether altijd verdeeldheid bestaan en kan er nooit een nationale eenheid verwezenlijkt worden?

Nieuwe technieken en nieuwe mogelijkheden maakten het omroepbestel weer tot een dringend politiek vraagstuk. Het confessioneel-liberale kabinet-Marijnen viel er door uiteen. Het wist niet eensgezind een antwoord op de vele vragen te vinden.

(vervolg op pag. 6)

Suriname: een ongelooflijk boeiend land 1

door

LEONORE DE VRIES

DIT IS PARAMARIBO: een kleurrijke, arme stad vol tegenstellingen. Huizen van hout, wit en grijs. Eeuwenoude imposante huizen zijn erbij met ruime balkons en stenen stoepen, met kleurig geverfde jaloezieën en een vracht rijk bloeiende bougainvilles op de balkons. Maar niet te tellen zijn de kleinere huizen, oud, verweerd, scheefgezakt en veel te klein voor de grote families die er dikwijls wonen. Schilderachtig is het wel, zo'n grauw huisje met een struik rood-en-groene of felgele krotan ervoor en uit het venster fladderend een verschoten rood gordijntje – en achter een ander raam een stil, donker gezicht dat haast niet opvalt tegen de koele donkerte daarbinnen. Maar zij neemt het leven van buiten in zich op, kijkt wie er spelen, wie daar nog fietst in de verlamdende hitte van de middaguren over de schaduwloze straat. Want heet kan het zijn in de stad!

Hier en daar zit een vrouw op een stoep in de schaduw wat uit te rusten, op een koele plaats liggen honden amechtig plat op de grond, de poten wijd uiteen om maar zoveel mogelijk koelte op te vangen. In deze warme middaguren is het buiten rustig. De winkels zijn na 1 uur dicht, veel mensen slapen of hebben het zich op andere wijze gemakkelijk gemaakt. Dat moet wel, de hitte is afmattend. Toch zijn er mensen die geen middagrust nodig hebben. En de kinderen zijn meestal de hele dag in de weer. Op vlugge voeten loopt een Hindostaan naast zijn ezelkar over straat om ergens een vracht te halen. Er rijden een paar auto's en ginds loopt een vrouw met een bundel wasgoed op haar hoofd. Maar allengs komt er meer leven in de stad. De winkels openen hun deuren, de jaloe-

zieën worden losgemaakt, de straten worden weer vol – alles herleeft. De ergste hitte is voorbij. Op de stoffige nog niet geplaveide stoepen, waar hier en daar bij karretjes citrus- en andere vruchten, puntzakjes met pinda's, schaafijs, ja zelfs warme worstjes worden verkocht, lopen de mensen langs. De straten zijn vol auto's en fietsers. Er rijdt een enkele landbus – dat zijn de bussen met vastgestelde routes en halteplaatsen – en verder manoeuvreren overal door Paramaribo's straten de z.g. wilde bussen. Dit zijn kleine busjes in alle mogelijke staten van nieuwigheid of verval, die wel een vaste route hebben maar die overal onderweg mensen oppikken en uitlaten. Zoiets is erg gemakkelijk voor de mensen onderweg, maar het heeft een schaduwzijde: de chauffeur wil natuurlijk zoveel mogelijk dubbeltjes binnen krijgen en roept daarom vaak mensen aan op straat, rijdt verder zo hard mogelijk en stopt soms op de raarste plaatsen om iemand uit te laten. Ze doen hun naam alle eer aan – met helaas alle gevaren van dien.

HET NACHTWORDEN is heel boeiend. In ruim een half uur is het van volkomen dag volkomen nacht geworden. Je kan het bijna zien gebeuren. Om een uur of zes begint het. De lucht wordt donkerder, de sieksie-joeroe's (letterlijk: zes-uren, een krekelloort) beginnen hun lawaaiig avondgesjirp, op velden heffen de kikkers hun muzikaal concert aan. Het klinkt als fluiten of zingen, dat geluid: oewié – oewié – oewié als het Franse 'oui', maar langer en zangeriger. Het is van een zeldzame bekoring, er gaat een grote rust van uit. Pikzwart tekenen de bomen zich af tegen de nog lichte avondhemel. Vooral de palmkronen, die toch al zo mooi van tekening zijn, op hun slanke stammen zijn dan prachtig om te zien, in het bijzonder als de lucht een oranje gloed heeft. Het zijn net grote harige spinnen.

Overall gaan de lichten aan. De vrachtrijders met hun ezelkarren hebben een fakkel in de hand. In de huizen en de winkels die nog open zijn, brandt het licht. Licht – dat is een weids woord. Vaak is in de kleine zaakjes de enige lichtbron een enkel zwak peertje. Toch snorren bij dit licht in de kleermakerszaken de naaimachines, en in de kleine winkels waar men o.m. watermeloenen verkoopt die groot zijn als baby's, weet men bij deze karige verlichting alles te vinden. Hier en daar ruik je de geur van een smookpot of van muskietenkaarsen, die met hun rook de muskieten moeten verdrijven. Soms kun je ergens de rustige tonen van een Javaanse gamelan horen of de muziek van een dansiedansie. Uit sommige huizen klinkt Hindostaanse muziek – of de stem van de nieuwsomroeper, of een overlijdensbericht.¹

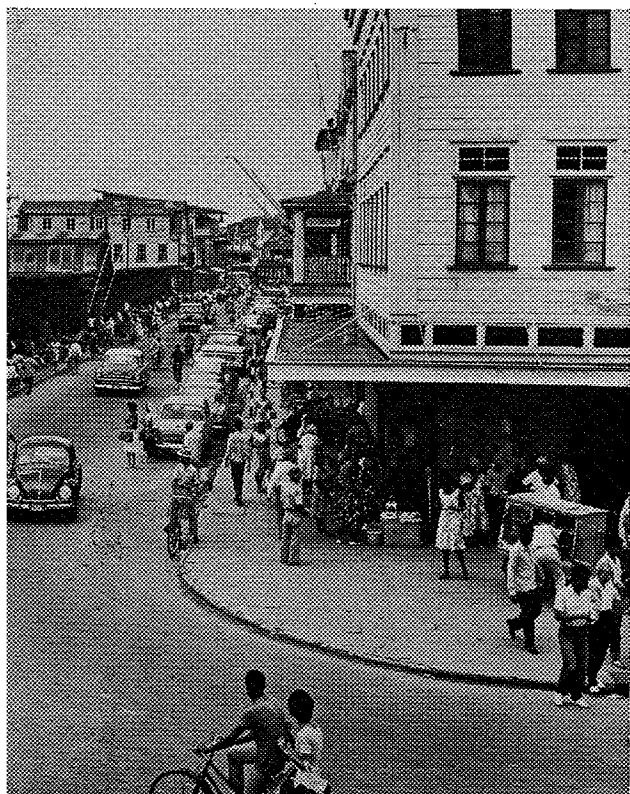
Nu moet u niet denken dat alles even stil is hier. Ook hier zijn opgeschoten jongens die niets liever doen dan rond rijden op bromfietsen met open knalpotten, de radio's staan vaak hard aan, men praat, roept en lacht, af en toe klinkt ergens een ruzie op en bij de ziekenhuizen wordt soms geweeklaagd. En als er een trouwpartij is, geven de achter elkaar rijdende auto's ter verhoging van de feestvreugde vaak een ritmisch toeterconcert. Leuk en vrolijk klinkt dat altijd, soms zelfs mooi, als de verschillende toonhoogten van de claxons goed samen klinken! En veel korjalen van de boslandbewoners zijn al met buitenboordmotoren uitgerust.

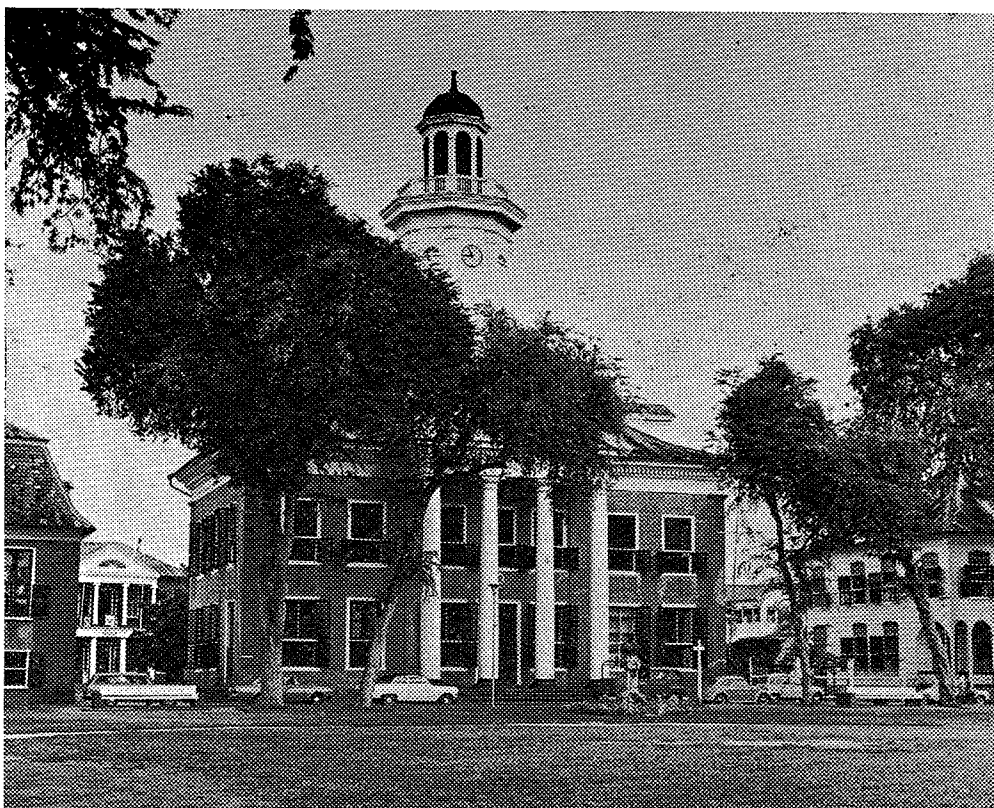
Die bevolking! Roze, oranje, geel, donkerpaars, rood, bronsgroen, turquoise – alle kleuren staan deze bruine mensen mooi. Je draagt ook graag felle kleuren onder deze helle zon. Dat leven, die kleuren hier... je raakt er als Nederlandse niet op uitgekeken. Al ben je hier een paar weken, een paar maanden. Al ben je hier, zoals ik, bijna een paar jaren. Alles hier, het uiterlijk van de mensen en de dingen, het klimaat, de kleuren, het levenstempo, het wezen van de mensen, de achtergronden van hun leven – alles verschilt zozeer van het leven in West-Europa, dat het wel een paar maanden duurde eer ik de indrukken wat rustiger kon verwerken. Ik voelde me in Paramaribo wel gauw thuis, daar stonden mijn werk, dat me meteen tussen de mensen en kinderen bracht, en vooral ook de spontane hartelijkheid van de Surinamers met wie ik in contact kwam, borg voor.

DIE EERSTE TIJD – het was een overdonderende lawine van indrukken, kleuren, gezichten, talen, toestanden. Daar zijn alleen nog maar Suriname's twee gróóste bevolkingsgroepen: de Creolen en de Hindostanen, waar al zoveel aan te zien en over te vertellen valt. U moest eens sommige Creoolse kinderen zien met hun fijne kopjes en fijn-getekende wenkbrauwboogjes. Trouwens, alle kinderen hier zijn fijner gevormd en kleiner dan de Hollandse kinderen. De Hindostaantjes zijn heel rank, niet zelden mager zelfs. Ze hebben vaak mooie ogen met prachtige lange wimpers. Hun zwarte, gladde haar dragen de meisjes meestal in vlechten.

Lang haar ziet men hier veel, onder alle bevolkingsgroepen en leeftijden: veel vlechten en strikken of hoge kapsels, veel haarbanden en sierknippen. Lang op de rug gedragen haar gecombineerd met hooggehakte schoentjes is ook geen zeldzaamheid. De jonge meisjes uit dit tropenland hebben veel flair. Kwiek lopen ze met hun fijne schoeisel door het stof of door de modder van onze trottoirs met hun boomwortels en kuilen, klaar voor een lach, met schitterende ogen en sieraden en fantasierijke kapsels. Er zijn prachtige typen onder de Hindostanen en Creolen.

Volksstraatje in Paramaribo, in de buurt van de grote overdekte markt.

Deze twee 'volken' zijn wel heel verschillend. De Creolen meestal zonnig, spontaan, open, druk – de Hindostanen geslotener met hun strenge schoonheid. Wie pas in het land is, staat wel even gek te kijken als er een vrachtauto stopt en uit de cabine stapt een Hindostaanse vrouw in een helgekleurde jurk met een sluier over het haar en gouden oorhangers – en ze rookt! Even wonderlijk als het aanvankelijk lijkt als men voor het eerst iemand tegenkomt die hardop in zichzelf loopt te praten, of een vrouw met lelijk vervormde filaria-benen (filariasis = draadwormziekte. Red.), wat hier helaas af en toe nog te zien is.

En ook wonderlijk – maar hoe verrassend boeiend! – is het voor ons stijve Nederlanders als we een dansie-dansie van kinderen zien. Of ze nu vier of vijftien zijn – alle kinderen dansen. Het ritme, het zich bewegen op muziek zit er al van jongs af in; kleintjes doen al mee op de schouders of tussen de knieën van papa! Ook oude vrouwen zijn er – ik spreek nu over de Creolen, Hindostanen dansen niet of ze moeten erg modern zijn – die intens genieten van zo'n feest, en die niet van de dansvloer weg te krijgen zijn. Ja, ze houden het soms nog langer uit dan hun dochters op huwbare leeftijd! Zo'n feest wordt soms gehouden in de 'voorzaal' van een ruim huis, maar dikwijls doet men het ook op een door zinkplaten overdekt erf, waar enkele lampjes branden – gewone peertjes aan een elektrisch snoer – en waar langs palen en touwtjes vrolijk gekleurde crêpepapier franje hangt. En dan de band. Het is een genot te zien hoe de trompeler zijn instrument bespeelt met zijn vliegende handen en razend snelle vingers. Hij weet er dan ook een enorm aantal klanken aan te ontlokken.

Ik zei daarnet dat Hindostanen niet dansen. Zij hebben überhaupt een strenge moraal. Men ziet op straat zelden een Hindostaanse in een uitdagende jurk met diep décolleté of met blote schouders waarover alleen een smal bandje gaat. Hun jurken en bloeses hebben altijd mouwtjes, hun gedrag is ingetogen. Behalve de

Het 'Torengedouw' aan het Oranjeplein: centrale administratie ministerie van Financiën.

al wat modernere stadsbevolking gedeeltelijk, en de intelligentsia die zich een andere staat van leven hebben verworven, leven veel Hindostanen nog volgens het oude patroon. De vrouwen dragen vrij lange, wijde rokken en als ze gehuwd zijn, een sluier over het haar. De ouderen dragen dikwijls enkelbanden en het komt nog veel voor, al willen de moderne, verwesterde Hindostanen dit niet graag toegeven, dat de ouders de huwelijkspartners voor hun kinderen kiezen. Velen trouwen erg jong – ook bij de Javanen is dit vaak zo – en om de nodige wettelijke houvast aan deze verbintenissen te geven, is er indertijd een speciale Aziatische huwelijks-wetgeving voor deze groepen ingesteld. Ik heb een keer een feest meegemaakt ter gelegenheid van een Javaanse huwelijksvoltrekking. Het schattige bruidje was... veertien jaar! Maar men zei ons niet zonder trots, dat de jongelui elkaar zelf hadden uitgezocht.

EN HIER KOMEN WE bij enkele van de tegenstellingen, die zo talrijk zijn in dit land en die de éénwording tot een volk, het zich één voelen, zo in de weg staan. Wat een onderscheid in opvattingen, in leefwijze kan er al niet zijn tussen een Hindostaanse familie die op de oude wijze leeft, en een Hindostaanse familie waarvan verscheidene leden leidende of administratieve functies hebben in de 'westerse' maatschappij die Paramaribo is! Ook al zijn beide families Hindoe. Met de indeling in kasten wordt hier door veel Hindoes nog terdege rekening gehouden, wat bij trouwlustigen nogal eens moeilijkheden geeft. Vorig jaar is de kaste-kwestie ook herhaaldelijk ter sprake geweest toen er een nieuwe minister van justitie en politie benoemd moest worden. En probeert u zich eens voor te stellen wat een moeilijkheden een jong stel het hoofd heeft te bieden, als bv. hij Creool is en zij Hindostaanse, ook al hebben beiden misschien hetzelfde geloof bv. katholiek. Nee, u kunt zich dat niet voorstellen natuurlijk, u kunt er alleen een ver-

moeden van hebben als u even denkt aan Brits Guyana. Zo erg is het in Suriname gelukkig niet en iedereen kan alleen maar hopen (nee, er kan meer gebeuren, men kan eraan werken) dat het zo ver hier nooit komen zal.

Maar iedereen die een beetje oog voor de realiteit heeft, zal moeten toegeven dat hier rassendiscriminatie bestaat. O ja, tegenover het buitenland heet het – en oppervlakkig gezien lijkt het er ook op – dat in Suriname, 'the land of hospitality and laughter', zes of zeven bevolkingsgroepen vredig naast elkaar leven. Er zit al een addertje onder het gras in het woord 'naast'. Ze leven inderdaad *naast*, niet *zomeer met* elkaar! Laten we meteen de groepen bij de kop nemen, die elkaar het ergst discrimineren. De blanken laat ik nu buiten beschouwing, die discriminatie loopt nu hopelijk op een eind. Er zijn hier echter nog Nederlanders die een hoge kraag zetten, en ik hoor dat Hollandse kinderen het tussen hun Surinaamse klasgenootjes niet altijd gemakkelijk hebben.

1. Overlijdensberichten worden vaak omgeroepen door de radio. Men heeft er aparte herkenningmelodieën voor, en als zo'n melodie in een Surinaams huis opklinkt, luistert ieder wie er gestorven is. De stadsgemeenschap is immers zo klein, dat men vaak wel weet wie het is!

In memoriam M. A. Reinalda

Herinneringen aan Marius Reinalda, die zondag 4 juli 1965 is overleden, worden niet nu voor het eerst opgehaald. Door zijn eigen aard is hij, naar ik weet, gedurende zijn hele leven het onderwerp van herinneringen geweest. Hij was, geloof ik, vooral een zeldzaam voorzitter.

Zelden heb ik iemand meegemaakt die zo in het leiden van een gezelschap, een college van tegengestelde meningen, boven zijn intellect en eruditie uitsteeg, als Reinalda. Hij kon ragfijn luisteren en dan precies formuleren wat er besloten moest worden.

Zijn carrière is indrukwekkend geweest en door de ontwikkeling van zijn werkzaamheden – in de sociaaldemocratische partij, in de ontelbare organisaties op sociaal en cultureel gebied – moest hij steeds weer afscheid nemen. Hij liet dan steeds weer herinneringen achter aan een man van behoedzaam beleid en onvermoeibare energie.

Ik weet niet of hij altijd geheel gelukkig was met zijn gezonde verstand. Ik weet van momenten dat hij even twijfelde of de behoedzaamheid en de omzichtigheid wel zinrijk waren. Maar zijn aard en aanleg waren gericht op het overleg, het vergelijk.

Marius Reinalda heeft veel tot stand gebracht, ook voor humanisten en vrijdenkers. Hij kon met die typische trek van gespannen aandacht luisteren, en dan knikken: hij deed mee met zijn niet aflatende aandacht.

P. Spigt

Lezingen voor de radio

zo. 15 aug. VARA 9.45 uur: A. van Meurs: „Mens zijn”

zo. 22 aug. VARA 9.45 uur: A. Struyk: „'t Is vanzelfsprekend, dat we het moeilijk hebben”

zo. 29 aug. VARA 9.45 uur: Matthew I. Spetter: „De hartstocht die onze verwondbaarheid heelt...”

In verband met de vakanties zal Mens en Wereld in augustus niet verschijnen. Het volgende nummer komt dus uit op zaterdag 4 september.

Samen naar Wagner luisteren? Ja, gezellig!

'DE SFEER van een Partijdag in Neurenberg is me nooit zo duidelijk geworden als vanmiddag... Wagner, dat is Rosenbergs Mythos op muziek!' Deze woorden van de schrijver Bert Voeten maken duidelijk hoe een groot deel van de vrije wereld vooral na 1940 tegenover Wagner staat: Wagner is méér dan 'alleen maar' de top der Duitse operakunst, en wel politicus, agitator, wijsgeer en schrijver. Juist dat méér bleek via zijn geschriften zowel als zijn muziek buitengewoon geschikt om te dienen als ideologisch fundament voor een mensbeschouwing die slechts 35 jaar na zijn dood zou ontstaan – het nationaalsocialisme!

In Maagdenburg, waar hij zijn eerste aanstelling als theaterdirigent kreeg trouwde Wagner met de actrice Minna Planer. Na in Riga als operadirigent te hebben gewerkt probeert hij in 1839 zijn geluk in Parijs 'waar talent volstrekt niets en protectie en geld alles betekenen,' zoals hij daarover in de Gazette schreef. Maar de première van Rienzi, in Dresden, bracht hem veel erkenning en daarmee een aanstelling als hofkapelmeester in die stad.

Deelnemer aan de mei-opstand van 1849, wijkt hij met Minna uit naar Zürich. Hij raakt bevriend met Otto Wesendonk, die zijn weldoener wordt; later raak hij dermate geïnspireerd door Otto's vrouw Mathilde dat hij ook Zürich verlaten moet. Mede door Minna's voorspraak mag hij weer in Duitsland komen; hij wordt in 1864 vertrouwensman van vorst Ludwig II in München. Hij laat zich scheiden van Minna om te kunnen trouwen met een 23 jaar jongere vrouw, Liszt's dochter Cosima die daartoe de band verbreekt met haar echtgenoot, de beroemde pianist en dirigent Hans von Bülow!

In 1872 wordt, door financieel toedoen van Ludwig II, Bayreuth het bedevaartcentrum van alle Wagnervereenders, Wagner zelf woont er in de villa Wahnfried en heeft er een eigen Festspielhaus om zijn opera's op te voeren. Voor het eeuwfeest der Amerikaanse Onafhankelijkheid (1876) moet hij een feestmars schrijven, die hem vijfduizend dollar opbrengt. In 1882, één jaar voor Wagners door reuma en een hartkwaal bespoedigde dood, dirigeert een van zijn aanbidders, de joodse dirigent Hermann Levi, de première van zijn Parsifal.

Wagners betekenis voor de opera is enorm: a) indrukwekkende eenheid tussen woord, muziek, toneel en dans, b) een consequent verwerken van herinneringsmotieven, leidmotieven en grondthema's voor bepaalde personen en situaties, c) het Sprachgesang oftewel een recitatiefachtige zangstijl, d) de Unendliche Melodie als onderbrekingloze ondersteuning van een heel bedrijf, e) monumentale uitbreiding in omvang en invloed van het operaorkest.

Theoretisch heeft Wagner dit alles uiteengezet in o.a. 'Opera en drama' en 'Het kunstwerk der toekomst'. De winst van deze muzikale nalatenschap wordt echter tegelijk teniet gedaan door de verderfelijke mensbeschouwing die er onlosmakelijk mee verbonden is. Zo lezen we van de hand van prof. dr. Bernet Kempers over de inhoud van Siegfried: '...Wodan onthult het: slechts wie de vrees niet kent, smeedt Nothung opnieuw en aan hem schenkt Wodan de winst, Mime's hoofd. Siegfried, teruggekeerd, smeedt

nu, onder het zingen van smelt- en smeedliedertjes het toverzwaard, terwijl Mime een vergiftig soepje voor hem kookt om hem ermee te laven als hij de draak verslagen zal hebben.' Wie kan nu nog deze zinnen in zich opnemen zonder daarbij de woorden Bloed-Bodem-Herrenvolk levensgroot daarachter te zien oprijzen? William L. Shirer (Opkomst en ondergang van het Derde Rijk, v.a. blz. 112) stelt Wagners mensbeschouwing onomwonden aan de kaak: 'Wie het nationaal-socialistische Duitsland wil begrijpen, moet Wagner kennen, zei Hitler altijd.'... 'Siegfried, Kriemhilde, Brunhilde en Hagen,' aldus Shirer, 'hiermee heeft de Duitse geest zich steeds enthousiast vereenzelvigd – met hen en met de wereld van de barbaarse en heidense Nibelungen. Een irrationele, heroïeke wereld, belaagd door verraad, door geweld overweldigd, en gesmoord in bloed, culmineerend in de Götterdämmerung, als het Walhalla door Wodan in brand gestoken na al zijn lottwisselingen, in vlammen opgaat in een orgie van bewuste zelfvernietiging.'

'Het Jodendom in de Muziek' (1850) – deze reeds in Hitleriaanse stijl van mensenverachting geschreven brochure van Wagner, wordt het voorbeeld voor de grondlegger van het nationaalsocialisme, de naar de Duitsers overgelopen Engelsman Houston Stewart Chamberlain, een der eerste leden van de NSDAP. Zo kon uiteindelijk de NSDAP ook uit Wagners afgrijselijk haatgeschrift de onderwereldse inspiratie putten om een miljoenenovoudige gaskamermoord te gaan bedrijven: Analooq aan Wagners titel gaven twee Edelgermanen in 1940 het 'Lexikon der Juden in der Musik' uit om '...volledige zekerheid te geven.' Volledige zekerheid of een musicus al dan niet als ariër moest worden beschouwd, hoewel Wagner reeds had geschreven: 'De Jood is niet in staat zich door zijn verschijning, spraak of zang bij ons kunstzinnig te doen voorkomen.' Desondanks hadden de nazi's dit stamboekvee-lexicon nodig!

Het muzikale naspel van Wagners werk, en tegelijk het voorspel van de grote slachting, werd geleverd door een ander, door Horst Wessel. Wie dit lied alleen muzikaal beluistert is horende doof voor de perfide tekst ervan, waarin niet alleen de 'S.A. marcheert' maar waarin letterlijk ook staat: 'Pas als het Jodenbloed van de messen druipet, dan is het goed!' Samen naar Wagner luisteren? Ja, gezellig!

Leo Hoost

Vreemde verdediging

(Vervolg van pag. 1)

christengelovige Buskes niet was, was hij misschien een humanist. Hij kan het niet zonder Christus stellen. Ja, maar daar is niets anders mee gezegd dan dat er essentiële verschillen zijn tussen Christengelovigen en humanisten. En dat is bekend. Dat is een simpele constatering.

Maar nog vreemder wordt de zaak als ik de volgende vraag zou stellen: als de mens nu eens een van nature goed wezen was, als er geen wredeheden, geen oorlogen waren, zou Buskes dan nog een Christen-

gelovige zijn? Mijn gevolgtrekking uit zijn beschouwing moet zijn neen, dan zou ik het zonder Christus kunnen redden. Daarmee wordt de aard van Buskes' geloof een noodgeloof en zijn God wordt een noodgod. De existentiële waarheidsvraag komt dan toch wel in een vreemd licht te staan. God is de reddingsgordel en als het gevaar niet zo groot was zou die niet nodig zijn. Daarom acht ik deze getuigenis vreemd, omdat het existentiële moment niet ten sprake is gekomen.

Buskes' beschouwing eindigt als volgt: 'Ik geloof in Jezus Christus, die leeft en wiens rijk geen einde zal hebben. Jammer, dat zovelen denken dat dit geloof een illusie is. Jammer ook, dat zovele christenen door hun leven aanleiding geven om zo te denken.'

Ook hier een wonderlijke redenering. Buskes stelt het of het humanisme ontstaan is uit een zedelijk tekort van christenen en ook hier miskent hij dat de grote existentiële vragen daar niets mee te maken hebben.

B.

H.V. meer betrokken bij radio en T.V.-bestel?

(vervolg van pag. 3)

Het volgende kabinet, dat van mr. Cals, bestaat uit personen uit de kring van twee confessionele partijen (de K.V.P. en de Anti-revolutionaire partij) alsmede van de Partij van de Arbeid. De desbetreffende partijen stelden in de loop van de besprekingen over het te vormen kabinet enige hoofdlijnen op voor radio- en televisiebeleid.

Om nieuwe stromingen, zo die bestaan, de gelegenheid te bieden voor lens of microfoon te komen, werden toelatingseisen bedacht onder andere met betrekking tot de aanhang onder de bezitters van een radiokaart of een televisiekaart. Daarnaast zullen nieuwe zendgemachtigden worden toegelaten die niet aan een getalsnorm voldoen. Deze mogelijkheid is bedoeld voor degenen die niet een volledige omroepstaak nastreven.

In de nota van minister Vrolijk over het omroepbestel wordt gezegd dat hierbij o.m. gedacht is aan de zendtijd voor kerken, de genootschappen op geestelijke grondslag en de politieke partijen. Deze zendgemachtigden kunnen bij elkaar maximaal vijf procent van de zendtijd krijgen, te verdelen door de minister van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk.

Genootschappen op geestelijke grondslag staat er; dat betreft dus ook het Humanistisch Verbond. Als de nota van minister Vrolijk beide Kamers der Staten-Generaal zal zijn gepasseerd (in de Tweede Kamer werd de nota op 7 juli jl. voor kennisgeving aangenomen), mag worden verwacht, dat de minister van cultuur, enz. bereid zal zijn het Humanistisch Verbond – zo dit het wenst – zendmachtiging te verlenen.

Aangenomen mag verder worden, dat het kabinet-Cals met spoed een definitieve regeling voor het omroepbestel op de grondslag van een wet zal uitwerken en aan de Staten-Generaal zal voorleggen. Ook in de definitieve regeling – zo is de bedoeling – zal de minister zendtijd kunnen toewijzen aan kerkgenootschappen, genootschappen op geestelijke grondslag, politieke partijen die in de Staten-Generaal zijn vertegenwoordigd, en aan andere gegadigden die geen volledige omroepstaak nastreven.

Het ligt in de bedoeling van de regering, de organen waarin de omroepverenigingen samenwerken, om te vormen. Het gaat hier om de Nederlandse Radio-Unie en de Nederlandse Televisie-Stichting. De besturen zullen in het vervolg voor de helft worden samengesteld uit vertegenwoordigers van de omroepverenigingen, voor één kwart worden aangewezen door cul-

turele organisaties en voor één kwart worden benoemd door de Kroon. In het kader van de N.R.U. en de N.T.S. komen programmaraden, die het besef van geestelijke en culturele verbondenheid in de programmatische sfeer moeten laten doorwerken.

Bij de bespreking van de nota van minister Vrolijk bleek bij de grote confessionele partijen de wens te leven, dat de kerken een plaats in de besturen zouden krijgen. Deze wens werd vertolkt door de anti-revolutionair M. W. Schakel, de christelijk-historicus H. Kikkert en de K.V.P.-er mr. A. M. I. H. Baeten.

Het lid van de Partij van de Arbeid, drs J. J. Voogd, vroeg zich af, of de kerken wel zo rechtstreeks bij het werk betrokken moeten worden. Indien hierop bevestigend geantwoord zou worden, zou – naar het oordeel van de heer Voogd – ook plaats moeten worden ingeruimd voor genootschappen op geestelijke grondslag. Deze genootschappen moeten immers ten opzichte van de kerken als maatschappelijk gelijk-gerechtigd worden beschouwd.

Minister Vrolijk zei in de eerste termijn, te betwijfelen of de kerken in de besturen opgenomen moeten worden. Zouden zij, zo vroeg hij zich af, niet meer belangstelling hebben voor de programmaraden?

De heer Kikkert kwam er later op terug en vroeg nu, of de minister voornemens is met de kerken in overleg te treden. En weer was het de heer Voogd, die de minister herinnerde aan de maatschappelijke gelijkgerechtigdheid van genootschappen op geestelijke grondslag.

De minister heeft er in de tweede termijn geen twijfel over laten bestaan. Hij zal zowel met de kerken als de genootschappen op geestelijke grondslag het gesprek openen.

Op grond hiervan mag worden verwacht, dat ook het Humanistisch Verbond gevraagd zal worden bij te dragen aan de doorwerking van het besef van geestelijke en culturele verbondenheid in de klank- en beeldomroep.

Nordlohne

Van Boeddha tot Sartre

ONLANGS is een bloemlezing verschenen uit 25 eeuwen humanistische getuigenis, met als titel 'Van Boeddha tot Sartre' (1), bewerkt naar een Engelse uitgave, getiteld: 'Humanist Anthology, from Confucius to Bertrand Russell', samengesteld door Margaret Knight. Zoals de titel aangeeft, is het een citatenverzameling van een aantal meer of minder filosofische schrijvers die in een zeker verband staan met het huidige humanisme.

Het is een steeds meer om zich heen grijpende mode, die zijn oorsprong in Amerika vindt, om van alle mogelijke onderwerpen 'sourcebooks' of 'readingbooks' samen te stellen ten behoeve van die belangstellenden die niet in staat geacht worden tot de bronnen door te dringen. Waar het verzamelingen complete artikelen betreft, kan het genre groot nut hebben; ook waar het gaat om langere fragmenten met toelichting, is er nog iets voor te zeggen, maar wanneer er alleen wat citaten uit allerlei verschillend verband bij elkaar worden geraapt, dan is de zin van een dergelijke uitgave ver te zoeken. Citatenverzamelingen mogen aardig zijn voor een kalender, maar in boekvorm...

Ten aanzien van iedere bloemlezing kan de recensent met het voor de hand liggende en daarom nogal goedkope verwijt aankomen, dat de schrijvers die hij nu juist belangrijk vindt, niet zijn vertegenwoordigd. Maar in dit geval is er toch wel van een verregaande eenzijdigheid sprake: na een aantal citaten uit de oosterse en klassieke oudheid wordt het tijdperk van de Renaissance geheel overgeslagen, terwijl het toch in het algemeen niet onbekend is, dat in die tijd het humanisme een grote bloei beleefde. Een figuur als Erasmus zou toch niet geheel ten onrechte opgenomen kunnen zijn... Van af Montaigne gaan we dan verder met citaten van 43 schrijvers, waarvan ruim 20 Engelse. Het is wel iets minder eenzijdig dan in de Engelse uitgave, waar van de 56 schrijvers er 41 Engels zijn: er zijn er nl. 17 geschrapt, waarvoor wij nu in de plaats gekregen hebben: Salzmann, Multatuli, Dietz en Sartre. Het is voor ons natuurlijk wel interessant

om te weten welke Engelse schrijvers zich op humanistisch gebied hebben laten horen, maar een wat ruimere blik zou het boekje niet geschaad hebben.

Wanneer iemand behoefte heeft aan een dergelijke bloemlezing en wanneer hij de typisch Engelse houding (in zijn eenzijdigheid) wil leren kennen, dan zou hij nog wel zijn voordeel kunnen doen met dit boekje in de Engelse versie, maar wat de Nederlandse vertaling ons biedt is werkelijk bar en boos. De paar Franse en Duitse schrijvers, die we tegenkomen zijn n.l. door de Nederlandse bewerker klakkeloos uit het Engels vertaald zonder ook maar ergens rekening te houden met de oorspronkelijke tekst. Waar bijv. Haeckel van zijn 'monistische' ethiek spreekt, wordt dit bij Margaret Knight met enige voorzichtigheid weergegeven met '(humanist) ethics', maar de Nederlandse bewerker heeft geen idee waarom hier haakjes zouden moeten staan, dus laat ze gewoon maar weg.

Uit vele verminkte teksten mag ik één voorbeeld aanhalen van een citaat van Schopenhauer; waar deze schrijft, dat de godsdiensten hun invloed vooral trachten te verkrijgen door indruk te maken op het ontvankelijke kindergemoed, laat hij volgen: 'Hierdurch, viel mehr noch, als durch Drohungen und Berichte von Wunden, schlagen die Glaubenslehren Wurzel.' In het Engels wordt dit: 'This (nl. het kindergemoed) has much more to do with the doctrines of belief taking root than threats and reports of miracles'. Het Nederlands tenslotte: 'Het gaat daarbij veel meer om het wortel schieten van de geloofsstellingen dan om dreigementen en wonder verhalen'. Het doet denken aan het kinderspelletje waar een woord gefluisterd wordt doorgegeven en waarbij dan de grote verrassing is, wat er tenslotte te voorschijn komt.

Het klapstuk van de verzameling is een fragment van een brief van Spinoza, in het Nederlands geschreven, maar door hem in het Latijn vertaald en verzonden, daarna door een Engelse uitgever in het Engels vertaald en nu weer vandaaruit terugvertaald in het Nederlands. Het uiteindelijke resultaat lijkt ergens wel op het origineel. Spinoza schrijft: 'want dewyl de theologie heeft doorgans, en dat niet sonder reeden, got als een volmaakt mens uyt gebeelt, daarom komt het wel in de theologie te pas, dat men seyt, dat got iet begeert, dat got verdriet schept in de werke van de godeloose, en vermaak in die van de vroomen...' De uiteindelijke versie luidt: 'Want de godgeleerdheid heeft gewoonlijk, en niet zonder reden, God voorgesteld als een volmaakte mens; daarom is het in de godgeleerdheid zeer wel te rijmen wanneer er gezegd wordt dat God iets verlangt, dat de daden der goddelozen God vermoeien, en dat die der vromen hem van vreugde vervullen...'. Het is één geluk voor Multatuli en Dietz dat ze niet in de Engelse uitgave voorkomen...

Uit het bovenstaande mag wel duidelijk zijn, dat een dergelijke dilettantistische uitgave alleen maar schade kan toebrengen aan de zo broodnodige wetenschappelijke benadering van het humanisme.

D.

¹⁾ Uitg. Moussault, Amsterdam 1965, bewerkt en ingeleid door drs. H. van Praag, vertaald door W. A. C. Whit-lau.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad: mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: postbus 114, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,—, losse nummers f 0,30

leven sverz ekering op index benad ering basis

Aurora

Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

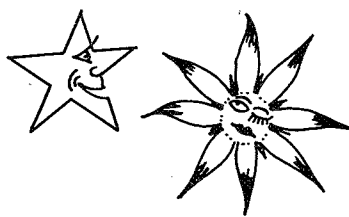
NAAM:

ADRES:

.....

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

'Mist u in de zomer het H.V. ook zo?'

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het komende nummer o.a.

W. G. L. de Haas: Cultuur en techniek

G. Gonggrijp: Vertrouwen - waarin?

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van
Socrates en voor studenten f 8,— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Postbus 114, Utrecht
Giro 582293

Het Humanisme in de Moderne Wereld

Zojuist verschenen een brochure van de gehouden inleidingen op het
16e congres van het Humanistisch Verbond.

De sprekers waren:

Prof. Dr. J. P. Mazure over
Het Humanisme tegenover de sociaal-culturele situ-
atie in de wereld.

Dr. H. Bongers over
De verwarring en onzekerheid van onze tijd.

Deze brochure wordt ingeleid door Prof. Dr. J. P. van Praag.

Prijs f 0,85

Te bestellen bij Centraal Bureau, postbus 114, Utrecht.
Postbus 114, Utrecht - Giro 30.49.60.

„ESSAYS OF A HUMANIST” by Julian Huxley

U kunt dit boek tegen de prijs van f 15,— bestellen
bij het

„HUMANISTISCH VERBOND”

Postbus 114, Utrecht - Giro 30.49.60

ANNONCES

Voor intelligente jongem., 36 jr, die
enige leiding nodig heeft, **opname
gevraagd** in beschaafd milieu. Liefst
in Gron. of omg. of in prov. Dren-
te. Brieven onder no. M.W. 188
a.h. bureau v.d. blad.

Dame, weduwe, 1.76 m, representa-
tieve verschijning, financieel ver-
zorgd, veelzijdige interesse, **zoekt
contact met heer**, beschaafd milieu
en algemeen ontwikkeld, eveneens
financieel verzorgd, leeftijd tot 68
jr. Brieven onder no. MW 189 a.h.
bureau v.d. blad.

Weduwe, hoofdamtenaar, goede
verschijning, veelzijdige interesse,
zoekt kennismaking met heer, vrien-
delijk, goed karakter, financieel on-
afhankelijk, niet ouder dan 69 jaar.
Brieven onder no. MW 190 a.h. bu-
reau v.d. blad.

Te koop in Harfsen (Achterhoek)
gestoff. bungalow, ruime zitkamer,
3 sl.kamers, keuken, stainless steel
aanr., douche en verw. berging.
± 500 m² mooi aangelegde tuin
met terras. f 45.000.—. k.k. Telef.
06733-452.

Zojuist verschenen

ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF 3E DRUK

T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door
overschrijving van f 0,95 op postrekening nr. 30 49 60
t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het
strookje de vermelding uitgave nr. 6501.

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit”

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts),
Prof. Dr. Ir A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Ree-
horst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R.
Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en
overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Huma-
nistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C.
nr. 22.

„VERANDEREND LEVENSBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen,
Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J.
Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en
overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanis-
tisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C.
nr. 28.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap
met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H.
Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers
f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op
geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** op-
gericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij
het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner
zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels
insluiten.